

МИР ТА БЕЗПЕКА

ЧИ ГОТОВА УКРАЇНА ДО ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ?

Євгенія Габер, к.політ.н
Ганна Шелест, к.політ.н
Січень 2023

В Україні зберігається доволі обмежене розуміння феміністичної зовнішньої політики, що переважно зводиться до питання гендерної рівності на дипломатичній службі

Для України є важливим вивчення досвіду європейських партнерів, які вже запровадили феміністичні підходи до зовнішньої політики

Гендерно збалансована та антидискримінаційна політика у різних сферах стане однією з передумов співпраці з міжнародними партнерами в контексті післявоєнної відбудови України, просування іміджу України та як інструмент «воєнної» дипломатії і відновлення справедливості

Зміст

Вступ	2
1. Основи феміністичної зовнішньої політики	5
2. Чи існує єдність поглядів на феміністичну зовнішню політику в Європі?	7
3. Контури феміністичної зовнішньої політики ЄС	11
4. Феміністична дипломатія і зовнішня політика України: де ми є та куди рухатись далі?	15
4.1 Внутрішні політики та процедури Міністерства закордонних справ.....	15
4.2 Зовнішній вимір феміністичної політики та Україна.....	19
5. Рекомендації: що Україні варто врахувати?	23
5.1 На рівні внутрішніх процесів.....	23
5.2 На рівні взаємодії з міжнародними партнерами	23
Додаток 1. Перелік респонденток, з якими були проведені інтерв'ю у рамках дослідження	25

Чи готова Україна до феміністичної зовнішньої політики?

Зображення: Depositphotos

ВСТУП

Сьогодні в Україні зберігається доволі обмежене розуміння феміністичної зовнішньої політики, що переважно зводиться до питання гендерної рівності на дипломатичній службі. Водночас дедалі більше європейських країн затверджують власні версії феміністичної зовнішньої політики, що дозволяє говорити про тренд, який поступово набирає обертів у світі. Крім того, все частіше різні країни, насамперед члени ЄС, ставлять умовою надання допомоги третім країнам врахування гендерних питань та політик. Це стосується як надання гуманітарної допомоги чи допомоги розвитку, так і питань вирішення конфліктів, подолання їх наслідків або навіть питань торгівлі зброєю. Наприклад, Європейський парламент ще у 2020 році запланував, що 85% офіційної допомоги розвитку повинно йти на програми, які включають компонент гендерної рівності, як одну з основних цілей.¹

Першою країною, яка оголосила феміністичну зовнішню політику у 2014 році, була Швеція. Поступово розробляти власні концепції та стратегії в цьому напрямі

почали Канада (2017), Франція (2019), Мексика (2020), Іспанія (2021), Люксембург (2021), Німеччина (2021), Чилі (2022), Колумбія (2022) та Ліберія (2022), а також Європейський Союз². І хоча ця політика все ще не є мейнстрімом, але дедалі більше країн (на додаток до вищеперахованих) ставлять умови гендерної рівності та феміністичних підходів у державному та публічному управлінні серед пріоритетів своєї зовнішньої політики та програм допомоги та розвитку. Наприклад, Норвегія та Австралія затвердили свої гендерні стратегії зовнішньої політики (foreign policy gender strategy). А у 2021 році сім країн створили Глобальну партнерську мережу феміністичної зовнішньої політики (Global Partner Network for Feminist Foreign Policy), з метою просування цих підходів у світі.³

З'являється дедалі більше нових ініціатив, які раніше не включались у гендерний дискурс. Так, наприклад, Австралія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія та Велика

¹ Fostering gender equality in the EU's foreign and security policy, 23.10.2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201016IPR89563/fostering-gender-equality-in-the-eu-s-foreign-and-security-policy>

² <https://centreforfeministforeignpolicy.org/feminist-foreign-policy>

³ More Than 30 Governments and Organizations Now Working to Advance Feminist Foreign Policy Around the World, 01.07.2021, <https://www.icrw.org/press-releases/more-than-30-governments-and-organizations-now-working-to-advance-feminist-foreign-policy-around-the-world/>

Британія заснували програму «Жінки в кіберсфері» для підтримки дипломаток у сфері кібербезпеки, насамперед у робочій групі ООН (the UN Open-Ended Working Group on ICTs in international security).⁴ Інша сфера – питання роззброєння. Експерти закликають країни збільшити участь жінок у форумах і переговорах щодо конвенцій із заборони протипіхотних мін, кластерних бомб, ядерної зброї тощо. Вважається, що це необхідно, зокрема, й для оцінки різних наслідків від використання цієї зброї під час конфліктів.⁵

Питання «жорсткої безпеки» та феміністичних підходів щораз частіше зустрічаються в одному контексті. В окремих країнах прихильники феміністичної зовнішньої політики вимагають обумовлення надання військової допомоги чи можливості торгівлі зброєю дотриманням гендерних стандартів та належного рівня поваги до прав жінок у країнах-реципієнтах.⁶

Гендерно збалансована та антидискримінаційна політика у різних сферах має стати однією з передумов співпраці з міжнародними партнерами і в контексті післявоєнної відбудови України. Запровадження відповідних стандартів у підприємстві та програмах соціально-економічного розвитку, інтегрування гендерних питань у секторальні політики, моніторинг, оцінка та звітування мають бути важливою частиною процесу.⁷

Тому Україна як активна учасниця європейських процесів, а також країна, яка претендує на значні обсяги європейської допомоги, повинна чітко розуміти, що саме охоплює це поняття, які варіанти феміністичної зовнішньої політики існують, і які найкращі практики варто імплементувати. Якщо у питаннях міжнародного розвитку фокус на правах жінок та забезпечення їх потреб давно став нормою та визначеним шляхом для соціального та економічного розвитку, то у сфері зовнішньої політики цей шлях тільки розпочався.⁸

Україна вже має певні механізми, що є елементами концепції феміністичної зовнішньої політики. Вони розроблялись у рамках імплементації Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», Стамбульської конвенції, співробітництва з ООН, ОБСЄ та Радою Європи. Але наслідки російської агресії, посилений запит на гуманітарну та технічну допомогу, а також європейська інтеграція України актуалізували це питання. З одного боку, для України є важливим вивчення досвіду європейських

партнерів, які вже запровадили феміністичні підходи до зовнішньої політики, та врахування цих аспектів у власній політиці. З іншого боку, та лідерська роль, яку наразі відіграє Україна у захисті демократичних прав і свобод, стримуючи агресію Росії – «найбільш антифеміністичної держави світу з колоніальною, патріархальною та сексистською політикою»⁹, створює нові можливості для позитивного ребрендингу Української держави та розвитку міжнародних партнерств, які також потребують більш детального аналізу.

У 2019-2020 рр. МЗС України спільно з ООН Жінки було проведено гендерний аудит¹⁰ забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків з метою впровадження гендерної рівності на рівні міністерства (політики, процеси та структури). Хоча повні результати цього аудиту залишилися закритими для громадськості, з наявних повідомлень простежується, що головний акцент був зроблений саме на питаннях гендерної рівності, що є лише частиною концепції феміністичної зовнішньої політики. Тоді ж міністр закордонних справ Д. Кулеба підписав наказ про створення Комісії з питань гендерної рівності під його головуванням та за участі співробітників департаментів МЗС. Завданням Комісії повинна була стати розробка та впровадження цілісної стратегії з подолання нерівності в українській дипломатії.¹¹ Результатом її стала розробка Стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у системі органів дипломатичної служби України до 2025 року.

Також було погоджено План заходів МЗС із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у системі органів дипломатичної служби України, який включав декілька ключових напрямів: нормативно-правовий (внесення необхідних змін до законодавства, введення фемінітивів у внутрішньому документообігу і т.п.), кадровий (забезпечення гендерної рівності, збільшення кількості жінок, у т.ч. на керівних посадах), комунікаційний (проведення інформаційних та PR кампаній з метою підвищення обізнаності), освітній (тренінги, тематичні освітні заходи) та технічний (практична реалізація принципу безбар'єрності, оснащення у будівлі МЗС дитячої кімнати тощо)¹².

Подальші кроки передбачали започаткування роботи при МЗС Асоціації жінок-дипломаток, запровадження інституту менторства, розвиток жіночого лідерства,

4 Renata H. Dalaqua, Lifting each other up: Feminist foreign policies and gendered approaches to arms control, 13.10.2022, <https://www.europeanleadershipnetwork.org/?p=18751>

5 Renata H. Dalaqua, Lifting each other up: Feminist foreign policies and gendered approaches to arms control, 13.10.2022, <https://www.europeanleadershipnetwork.org/?p=18751>

6 Claudia Zilla, Feminist Foreign Policy, SWP, 18.08.2022, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/feminist-foreign-policy>

7 Інтерв'ю з Катериною Левченко

8 Marissa Conway, Eve of a foreign policy revolution, Chatham House, 04.02.2022, <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2022-02/eve-foreign-policy-revolution>

9 Сергій Кислиця. Online discussion "Responding to the Invasion of Ukraine: the Impact of Feminist Foreign Policies", 26.04.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=q-9SkQ6J9W8>

10 Дмитро Кулеба: чоловіки та жінки на дипломатичній службі повинні мати рівні права та можливості, 10.06.2020, <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-choloviki-ta-zhinki-na-diplomatichnij-sluzhbi-povinni-mati-rivni-prava-ta-mozhlivosti>

11 Дмитро Кулеба: чоловіки та жінки на дипломатичній службі повинні мати рівні права та можливості, 10.06.2020, <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-choloviki-ta-zhinki-na-diplomatichnij-sluzhbi-povinni-mati-rivni-prava-ta-mozhlivosti>

12 Інтерв'ю з Катериною Білотіл

включення гендерних підходів до процесу прийняття на роботу та просування по службі, сприяння обізнаності щодо питань гендерної рівності¹³, що досі залишається однією з основних проблем на шляху до фемінізації української дипломатії.

Під час аудиту 2019 року показовим стало питання сприйняття проблеми гендерної рівності серед співробітників МЗС України. На думку 90% жінок та 71% чоловіків, які працювали у МЗС, реалізація гендерної політики є важливим елементом дипломатичної служби. При цьому лише 38% жінок вважали, що вони мали рівні можливості у своїй кар'єрі. Про обмеження за гендерною ознакою зазначили 39% жінок, що старші 40 років, 25% молодших жінок і жоден із чоловіків.¹⁴

Мета цього дослідження проаналізувати європейські практики та принципи запровадження феміністичної зовнішньої політики, виокремити ті елементи, які можуть впливати на взаємодію України з донорами та партнерами, а також розглянути ключові елементи феміністичної зовнішньої політики через призму перцепцій українських дипломаток та державних службовиць. У рамках дослідження у грудні 2022 року було проведено низку глибоких інтерв'ю з жінками-дипломатками та державними службовицями в Україні, дотичними до теми дослідження.¹⁵ Вибірка не є репрезентативною, але дозволяє почути міркування різних поколінь українських представниць щодо їхнього досвіду роботи на дипломатичній службі, розуміння феміністичної зовнішньої політики, пріоритетів України у цій сфері і кращих практик країн, у яких вони перебували чи то перебувають у відрядженні.

¹³ Кабінет Міністрів України: У МЗС обговорили стан забезпечення рівності жінок і чоловіків, 14.07.2020, <https://www.kmu.gov.ua/news/u-mzs-obgovorili-stan-zabespechennya-rivnosti-zhinok-i-cholovikiv>

¹⁴ Гендерний аудит у МЗС: Лише 38% жінок вважають, що мають рівні кар'єрні можливості з чоловіками, 12.06.2020, <https://50vidsotkiv.org.ua/ministerstvo-zakordonnyh-sprav-zavershylo-provedennya-gendernogo-audytu>

¹⁵ Перелік респонденток – у додатку 1.

1

ОСНОВИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Існує важлива відмінність між «гендерною рівністю» та «фемінізмом». Фемінізм посиляється на набір цінностей, які пов'язані з необхідністю зміни балансу нерівної владної динаміки, що включає гендер, але також питання раси, класу, статі та іншого. Натомість гендерна рівність має більш сфокусований погляд на забезпеченні саме рівних можливостей незалежно від гендеру.¹⁶ Зокрема, феміністична зовнішня політика – це політика держави, яка визначає свою взаємодію з іншими державами, а також недержавними акторами таким чином, що робить пріоритет на питаннях миру, гендерної рівності, цілісності навколишнього середовища, закріплює права людини для всіх, намагається порушити колоніальні, расистські, патріархальні та такі, де домінують чоловіки, владні структури, та виділяє значні ресурси для досягнення цього бачення.¹⁷

Крім того, проблемою є плутання понять фемінізації зовнішньої політики та феміністичної зовнішньої політики або феміністичної дипломатії. Остання є концепцією, що просуває цінності та добрі практики, де гендерна рівність, гарантування прав жінок та створення умов для реалізації можливостей через дипломатичні інструменти стають основою зовнішньої політики та допомоги у сфері розвитку. Феміністична зовнішня політика буде спрямована як на збільшення жінок на високих дипломатичних посадах (досягнення гендерної рівності всередині системи), так і на визначення пріоритетів для фінансування різних проєктів та програм допомоги (зовнішній аспект).

У найбільш широкому трактуванні феміністична зовнішня політика наголошує на необхідності боротьби з системними нерівностями та структурними бар'єрами у міжнародних відносинах у всіх їхніх проявах, часом взагалі не пов'язаних з гендерними питаннями. Основний акцент у цьому випадку робиться на ціннісно-орієнтованій зовнішній політиці, що базується на нормативних підходах та трансформативній силі дипломатії.

Залежно від визначення феміністичної зовнішньої політики деякі країни зосереджуються на «внутрішній фемінізації» дипломатичної служби (Франція, Іспанія), тоді як інші говорять про необхідність системно інтегрувати феміністичні підходи у зовнішню політику, у т.ч. політику безпеки, співпрацю у сфері розвитку, торгівлі, охорони здоров'я, кліматичних змін та ін. (Швеція, Канада).

Цілями феміністичної зовнішньої політики часто називають наступні, хоча і не обмежуються цим переліком:

- боротьба проти сексуального насильства та сексизму;
- освіта жінок та дівчат, а також чоловіків та хлопців;
- економічна емансипація жінок у всьому світі;
- залучення жінок у політику та процес прийняття рішень;
- залучення жінок у мирні переговори та процес підписання угод;
- відповідність внутрішньої політики, виконання тих же принципів всередині держави, як і в зовнішній політиці;
- просування прав людини, зокрема прав меншин, та залучення громадянського суспільства;
- антимілітаристська політика, яка ставить у пріоритет мир та безпеку, а не розширення військової сили;
- пріоритет співробітництва, а не домінування у двосторонніх відносинах та у рамках багатосторонніх форумів.¹⁸

Фактично сьогодні можна виділити наступні елементи, які складають феміністичну зовнішню політику:

1. досягнення гендерної рівності на дипломатичній службі, включаючи керівні посади у центральному апараті міністерства та посади керівників закордонних дипломатичних місій;
2. участь жінок у переговорах, включаючи мирні переговори та врегулювання конфліктів, а також рівна репрезентація у процесах прийняття рішень, у дорадчих групах та на публічних заходах високого рівня;

¹⁶ Marissa Conway, *Eve of a foreign policy revolution*, Chatham House, 04.02.2022, <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2022-02/eve-foreign-policy-revolution>

¹⁷ L. Thompson, *Feminist Foreign Policy: A Framework*, Washington, D. C.: ICRAW, 2020, https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2021/07/FFP_Framework_EN_June2021update.pdf

¹⁸ Make Foreign Policy Feminist. *A Feminist Foreign Policy Manifesto for Germany*, The Centre For Feminist Foreign Policy, 2021, <https://static1.squarespace.com/static/57cd7cd9d482e9784e4ccc34/t/61432508e0c62f33f0a54cea/1631790357163/CFFP-Manifesto-EN-Final4.pdf>

3. права жінок (соціальні та економічні), розвиток жіночого підприємництва та боротьба з сексуальним насильством;
4. інклюзивне врядування та посилення спроможностей жінок у публічному секторі;
5. пріоритетизація у зовнішній політиці питань гендерної рівності, інклюзивності, сталого розвитку, захисту прав людини, у т.ч. жінок, дискримінованих груп та меншин (за релігійним, расовим, національним принципом);
6. питання правосуддя, притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів, у т.ч. гендерно зумовленого насильства, надання допомоги жінкам в умовах збройних конфліктів.

Зовнішня політика є сферою, у структурах якої особливо домінують чоловіки, і таким чином надаються

переваги поглядам, досвіду та баченню чоловіків. «Гендерно нейтральна» зовнішня політика фактично відтворює гендерну нерівність, тому що неспроможна оцінити різні гендерні перспективи.¹⁹

Феміністична зовнішня політика частково перекликається з довгостроковими зобов'язаннями, які країни брали на себе у рамках різноманітних програм щодо жінок, миру та безпеки або досягнення гендерної рівності особливо у питаннях гуманітарної допомоги чи допомоги розвитку. Однак вона може надати політичну рамку, яка об'єднує різноманітні гендерні стратегії, покращити координацію та ефективність, а також залучити різних державних та недержавних акторів. Фактично вона буде стосуватися не тільки сфери прав людини, дипломатії, а й безпеки, торгівлі, клімату і навіть міграційної політики.²⁰

¹⁹ Claudia Zilla, Feminist Foreign Policy, SWP, 18.08.2022, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/feminist-foreign-policy>

²⁰ Feminist Foreign Policies: An Introduction, UN Women, 2022, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Brief-Feminist-foreign-policies-en.pdf>

2

ЧИ ІСНУЄ ЄДНІСТЬ ПОГЛЯДІВ НА ФЕМІНІСТИЧНУ ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ В ЄВРОПІ?

Швеція

Швеція стала першою країною у світі, яка представила концепцію феміністичної зовнішньої політики у 2014 році. Саме її приклад м'якого підходу в наступні роки запозичували інші країни світу. Цей підхід, з одного боку, базувався на принципах поваги до прав людини та сталого розвитку, а з іншого – на відповідності внутрішніх реформ і підходів до зовнішньої політики. Тодішній шведський уряд, оголосивши себе феміністичним, пообіцяв, що системно інтегруватиме гендерні підходи у порядок денний своєї зовнішньої політики. Цей підхід поширювався на зовнішню та безпекову політику, торгівлю, співробітництво у сфері розвитку тощо. У ширшому сенсі він мав сприяти «трансформаційним цілям для структурних змін»²¹.

Затвердження такої стратегії значно збільшило витрати Швеції на допомогу іншим країнам у рамках підтримки гендерної рівності, наприклад, з 2 млрд дол. США у 2016 році до 2,7 млрд у 2019 році. Зокрема, ці гроші йшли на фінансування великих програм розвитку, які мали гендерний фокус та надання гендерно чутливої гуманітарної допомоги країнам, які потребують цього.²²

Водночас у жовтні 2022 року новий шведський уряд на чолі з Ульфом Крістерссоном оголосив, що «гендерна рівність є ключовою цінністю для Швеції та її уряду, але ми не будемо продовжувати феміністичну зовнішню політику»²³. Таким чином Швеція, яка стала піонером просування феміністичних підходів до політики безпеки, розвитку та дипломатії, стала й першою, хто обмежив даний підхід. Парадокс полягає в тому, що по своїй суті Швеція не відмовилась від основних принципів і підходів феміністичної зовнішньої політики, оскільки вони стали інтегральною частиною більшості процесів та політик. Водночас заяви

уряду про те, що «зовнішня політика Швеції має базуватись на шведських інтересах і шведських цінностях», а не феміністичних підходах, викликали хвилю дискусій серед правозахисників та активістів. На тлі протестів за права жінок в Ірані та Афганістані, обмеження репродуктивних прав жінок у Сполучених Штатах Америки та Польщі відмова уряду демократичної європейської держави від просування та захисту прав жінок була сприйнята як тривожний сигнал, що поставив під сумнів «невідворотність» уже досягнутих позитивних змін²⁴.

Оригінальне формулювання шведської феміністичної політики ставить три фундаментальні питання щодо прав (чи мають жінки та дівчата такі ж права як чоловіки та хлопці), щодо представництва (чи представлені жінки на всіх рівнях урядування) та щодо ресурсів (чи використовуються адекватні ресурси для розв'язання проблеми нерівних прав).²⁵

«Посібник зі шведської феміністичної політики» (2019 р.) визначає шість довготермінових цілей: 1) повна реалізація прав людини; 2) свобода від фізичного, психологічного та сексуального насильства; 3) участь у попередженні та вирішенні конфліктів, постконфліктному миробудівництві; 4) участь у політичних процесах та вплив на всі сфери суспільства; 5) економічні права та розширення можливостей; 6) сексуальне та репродуктивне здоров'я та права.²⁶ Ці шість цілей включаються у три основні сфери зовнішньої політики Швеції – зовнішня та безпекова політика (мир та безпека, права людини, демократія, верховенство права, роззброєння та нерозповсюдження зброї масового знищення), міжнародне співробітництво у сфері розвитку та торгівлі.

21 Claudia Zilla, *Feminist Foreign Policy*, SWP, 18.08.2022, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/feminist-foreign-policy>

22 Rachel A. George, *Sweden's Feminist Foreign Policy Can't Be Undone*, *Foreign Policy*, 18.11.2022, https://foreignpolicy.com/2022/11/18/sweden-feminist-foreign-policy-billstrom-gender-equality/?tpcc=recirc_latest062921

23 Rachel A. George, *Sweden's Feminist Foreign Policy Can't Be Undone*, *Foreign Policy*, 18.11.2022, https://foreignpolicy.com/2022/11/18/sweden-feminist-foreign-policy-billstrom-gender-equality/?tpcc=recirc_latest062921

24 *Sweden's New Government Abandons Feminist Foreign Policy. Policy Reversal Is a Step in the Wrong Direction*, *Human Rights Watch*, 31.10.2022, <https://www.hrw.org/news/2022/10/31/swedens-new-government-abandons-feminist-foreign-policy>

25 *Feminist Foreign Policies: An Introduction*, UN Women, 2022, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Brief-Feminist-foreign-policies-en.pdf>

26 *Handbook. Sweden's feminist foreign policy*, 2019, <https://www.government.se/492c36/contentassets/fc115607a4ad4bca913cd8d11c2339dc/handbook---swedens-feminist-foreign-policy---english.pdf>

Відповідно, шведський МЗС, описуючи робочі методи, пояснює, що вони безпосередньо пов'язані з тими методами, які використовуються у внутрішній роботі шведського зовнішньополітичного відомства. Відтак лідерство, залученість, контроль і підтримка є ключовими для роботи щодо гендерної рівності як в окремих країнах, так і в рамках міжнародних організацій. Це може включати пропозиції щодо розробки керівних документів, законодавства, моніторингових та наглядових механізмів, операційну допомогу, яка буде підтримувати ідеї гендерної рівності. Так, свого часу саме Швеція стала рушійною силою для розробки плану дій ЄС щодо гендерної рівності та просування прав і можливостей жінок у зовнішніх зносинах ЄС на 2016-2020 роки²⁷. Головною ідеєю плану дій стала необхідність зміни інституційної культури з акцентом на лідерство, підзвітність та достатні ресурси для роботи у сфері гендерної рівності.

Шведська версія феміністичної зовнішньої політики передбачала значну інституціоналізацію, що відобразилось у створенні низки агенцій та організаційних структур. Були розроблені відповідні програми та керівні документи, зокрема План дій щодо феміністичної зовнішньої політики на 2019-2022 роки для шведської зовнішньополітичної служби.²⁸ У його частині щодо двосторонніх відносин визначається, що «феміністична зовнішня політика буде впроваджена у співробітництво та двосторонній діалог з акторами на локальному, регіональному та національному рівнях. Двосторонній підхід охоплює різноманітних акторів, зокрема представників уряду, політичних партій, профспілок, промисловості, університетів, медіаорганізацій, громадянського суспільства, релігійних спільнот тощо». Загалом зовнішньополітичне відомство Швеції декларує розширення контактів із захисниками прав жінок, жінками на виборних посадах, профспілками, політичними течіями та організаціями громадянського суспільства з метою збільшення видимості жінок як політичних акторів та підтримки прав жінок, можливостей для них організуватися та мати політичну владу та вплив. Зовнішньополітичне відомство також сприятиме посиленню спроможностей жінок як економічних акторів.

Франція

У березні 2018 року під час відкриття 62-ої сесії Комісії щодо статусу жінок Державна секретарка Франції з питань гендерної рівності Мерлен Шіапа оголосила, що Франція планує пріоритетувати питання гендерної рівності у світі. Вона зазначила, що 50% фінансування на

допомогу у сфері розвитку до 2022 року буде спрямовано на проекти, які йдуть на користь рівним гендерним правам, і ще додатково 10 млн євро – для ініціативи «Вона вирішує», спрямованого на боротьбу з сексуальним насильством та підтримку репродуктивних прав.²⁹ При чому така політика просувалась на фоні того, що жінки на той момент складали лише 25% французьких дипломатів.

МЗС Франції визначає, що питання гендерної рівності буде розглядатися на двох рівнях: внутрішньому, щоб забезпечити рівність у роботі, та зовнішньому, що стосується французької зовнішньої політики.³⁰ У 2018 році МЗС представило «Міжнародну стратегію гендерної рівності» (France's International Strategy On Gender Equality) на наступні чотири роки,³¹ яка і визначила основні сфери феміністичної зовнішньої політики країни. Зокрема, зазначалось, що вона буде стосуватися питань зменшення нерівності, сталого розвитку, миру та безпеки, просування фундаментальних прав, питань клімату та економіки.³² Більше того, міністерство визначило обов'язковим для своїх 12 агентств, які допомагають реалізовувати політику за кордоном, включити гендерні питання до їх стратегій та планів дій.³³

Відповідно Франція визначає ці пріоритети як для двосторонніх відносин серед основних завдань посольств, так і у рамках міжнародних організацій, насамперед ООН та ЄС (наприклад, під час головування у Раді ЄС у 2022 році спільно з Чехією та Швецією Франція визначила спільними пріоритетами президенства боротьбу проти сексуального та гендерного насильства, а також надання більших економічних можливостей для жінок³⁴). До того ж Франція взяла на себе зобов'язання до 2025 року забезпечити, щоб 75% проектів, на які надається офіційна французька допомога у сфері розвитку, допомагали досягти гендерної рівності.³⁵

У 2021 році Франція спільно з Мексикою та ООН Жінки провели The Generation Equality Forum³⁶, який вважається найбільш важливим феміністичним заходом після Пекінської конференції з питань жінок 1995 року. Представники урядів, міжнародних організацій, бізнесу

²⁷ EU Gender Action Plan 2016-2020, 2016, <https://europa.eu/capacity4dev/public-gender/wiki/eu-gender-action-plan-2016-2020>

²⁸ The Swedish Foreign Service action plan for feminist foreign policy 2019-2022, including direction and measures for 2020, <https://www.government.se/499195/contentassets/2b694599415943ebb466af0f838da1fc/the-swedish-foreign-service-action-plan-for-feminist-foreign-policy-20192022-including-direction-and-measures-for-2020.pdf>

²⁹ La France est de retour. Le féminisme aussi, 13.03.2018, <https://onu.delegfrance.org/La-France-est-de-retour-Le-feminisme-aussi>

³⁰ Gender equality at the Ministry for Europe and Foreign Affairs, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/gender-equality-at-the-ministry-for-europe-and-foreign-affairs/>

³¹ France's International Strategy on Gender Equality (2018-2022), https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/meae_strategie_-_en_cle076525.pdf

³² What is feminist foreign policy? https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/diplomatie_fe_ministe_a5_en-v2_1_cle8c266e.pdf

³³ Feminist Diplomacy, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/>

³⁴ Feminist Diplomacy, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/>

³⁵ Gender equality: a priority for France, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/>

³⁶ The Generation Equality Forum, 2021, <https://forum.generationequality.org/home>

та громадянського суспільства взяли на себе зобов'язання щодо просування ідей гендерної рівності та сталого розвитку у довгостроковій перспективі. Був створений Всесвітній план просування гендерної рівності (Global Acceleration Plan for Gender Equality), взято 1000 конкретних зобов'язань та зібрано 40 млрд дол. США для проєктів на наступні п'ять років. Франція безпосередньо взяла на себе зобов'язання надавати допомогу в сфері репродуктивного здоров'я жінок та права розпоряджатися власним тілом (400 млн євро) та освіти дівчат (50% від 333 млн євро у рамках програми Глобального партнерства для освіти)³⁷.

Водночас французька дипломатія поставила питання гендерної рівності та зміни інституційної культури з цього питання і всередині власної системи. Гендерна рівність на роботі була визнана серед пріоритетів МЗС Франції, що, зокрема, стосувалось питань рівного доступу до роботи, тренінгів, мобільності, просування на посадах та оплати. Станом на 1 січня 2022 року 50% послів Франції в європейських країнах і 28% у світі були жінки.³⁸

Цей феміністичний підхід моніториться відповідно до 37 індикаторів, які постійно переглядаються. Серед них – питання гнучких умов праці, гендерний паритет у конкурсних комісіях з призначення на посади, заміна під час відпустки по догляду за дитиною, тренінги та додаткова освіта, розвиток можливостей для роботи з дому для тих, хто працює в центральному апараті тощо.³⁹

Іспанія

Іспанія оголосила свою феміністичну зовнішню політику у 2021 році. На той момент лише 14% послів Іспанії за кордоном були жінки. Протягом року ця цифра збільшилась до 21%. Тим не менш, МЗС Іспанії наголошувало, що буде прагнути досягнення цілей феміністичної зовнішньої політики як у зовнішній політиці, так і всередині міністерства.

Для досягнення цих цілей МЗС підготувало Посібник, який визначає основні напрями дій, які відображають внесок Іспанії у створення більш справедливого світу, де жінки та чоловіки мають рівні права та можливості. Пропозиція базується на п'яти принципах: трансформаційний підхід; віддане лідерство; співучасть у творенні; інклюзивна участь і просування національних і міжнародних альянсів, а також міжсекторальність і різноманіття⁴⁰.

За словами міністерки закордонних справ Іспанії Аранчі Гонсалес Лайя, «рівність – це синонім різноманіття і таким чином синонім багатства. Багатство поваги до прав усіх громадян, а також економічного достатку, процвітання та справедливості. В цьому сенсі, феміністична зовнішня політика просуває та захищає наші інтереси, а також цінності нашого суспільства».⁴¹

Серед основних інструментів проведення феміністичної зовнішньої політики МЗС Іспанії визначило такі: а) впровадження пріоритетного гендерного підходу у зовнішній політиці; б) акцент на гендерні питання у двосторонніх відносинах та регіональній дипломатії; в) просування гендерних питань та посилення ролі ЄС у адвокації гендерної рівності, включення гендерних питань у рішення Ради ЄС; г) активна робота у рамках багатосторонньої дипломатії, зокрема ООН, ОБСЄ, Ради Європи тощо; е) міжнародне співробітництво для досягнення сталого розвитку, зокрема у рамках Цілі 5 порядку денного сталого розвитку 2030; ф) консульський захист та допомога; г) публічна дипломатія, через механізми якої Іспанія буде просувати політику гендерної рівності та підвищувати обізнаність як за кордоном, так і всередині країни; ж) політика рівності всередині зовнішньополітичного відомства.⁴²

Німеччина

Німеччина – лише нещодавно оголосила свій намір запровадити феміністичну зовнішню політику. У Коаліційній Угоді 2021–2025 політичні партії, які сформували теперішній уряд Німеччини, погодились працювати над запровадженням феміністичної зовнішньої політики. Таке зобов'язання взяли на себе як міністерство закордонних справ, так і міністерство економічного співробітництва та розвитку. Зокрема, у МЗС Німеччини зазначають, що «феміністична зовнішня політика» – це не питання жінок або «політика, що ведеться жінками для жінок». Феміністична політика спрямована на всі складові суспільства. Відповідно це відповідає інтересам всіх сторін, а результати призводять до більш сталих рішень.»⁴³

Зовнішня політика Німеччини визначає серед ключових елементів забезпечення рівних прав, рівної участі та ресурсів для жінок, дівчат та маргіналізованих груп, а також підтримку різноманіття.⁴⁴ Це формує німецький підхід, де до класичних трьох R (rights, representation,

³⁷ feminist Diplomacy, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/>

³⁸ What is feminist foreign policy? https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/diplomatie_fe_ministe_a5_en-v2_1__cle8c266e.pdf

³⁹ Gender equality at the Ministry for Europe and Foreign Affairs, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/gender-equality-at-the-ministry-for-europe-and-foreign-affairs/>

⁴⁰ Política Exterior Feminista, <https://www.exteriores.gob.es/es/PoliticaExterior/Paginas/PoliticaExteriorFeminista.aspx>

⁴¹ Spain's Feminist Foreign Policy. Promoting Gender Equality in Spain's External Action, 2021, <https://rm.coe.int/2021-02-politica-exterior-feminista-eng/1680a287c3>

⁴² Spain's Feminist Foreign Policy. Promoting Gender Equality in Spain's External Action, 2021, <https://rm.coe.int/2021-02-politica-exterior-feminista-eng/1680a287c3>

⁴³ Conference on Shaping Feminist Foreign Policy, 12,09,2022, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/themen/feministische-aussenpolitik/2551352>

⁴⁴ Shaping Feminist Foreign Policy, 12,09,2022, <http://www.shapingfeministforeignpolicy.org/>

resources – права, представництво, ресурси) додається ще D (diversity – просування різноманіття). “3R+D” поступово стає основою не тільки для МЗС Німеччини, а й для міністерства економічного співробітництва та розвитку.⁴⁵

Тематика конференції, яка була проведена МЗС Німеччини у вересні 2022 року, дає можливість зрозуміти й основні пріоритети їх феміністичної зовнішньої політики:

- гарантування відповідальності за сексуальне насильство під час конфліктів;
- феміністична економічна теорія та практика, стійке суспільство через інклюзивну та різноманітну економічну діяльність;
- феміністична культурна дипломатія: просування різноманіття та інклюзивності,
- гендер та питання контролю над озброєннями;
- феміністична зовнішня політика під час конфліктів, досягнення феміністичної безпеки, побудова феміністичного миру;
- посилення репродуктивного здоров'я та прав у час антигендерних рухів;
- гендерне бюджетування;
- гендер та кліматична політика.⁴⁶

Особливу увагу німецька феміністична політика приділяє питанням гендеру в умовах конфлікту, визнаючи, що конфлікт не є гендерно нейтральним феноменом, і що різні гендери по різному відчують його наслідки. Більше того, німецька дипломатія вважає, що розповсюджений стереотип про жінок тільки як жертв війни не дає можливості використовувати весь потенціал для ефективного внеску у процес вирішення конфлікту та його окремих наслідків.⁴⁷

Водночас на сьогодні німецька феміністична думка, яка формує погляд на зовнішню політику, розділяється між класичним та радикальним феміністичним підходом. Другий частково прослідковується у передвиборчій платформі Партії зелених,⁴⁸ чия представниця зараз очолює МЗС Німеччини. У цьому документі феміністична зовнішня політика представлена як мета світового порядку, у якому конфлікти не вирішуються правом сильного, а рішення шукаються за столом переговорів. Ще більш радикально ці погляди представлені у публікаціях Фонду ім. Бюлля, афілійованого з Партією зелених, де, зокрема, говориться, що держави продовжують надавати перевагу використанню зброї та концепції стримування для вирішення конфліктів.

Відзначається, що необхідно розірвати ці силові моделі і перестати бачити безпеку тільки у військовому контексті. Було наголошено, що посилення прав та потреб жінок повинні бути такими, що формують політику миру та безпеки. Фактично, автори протиставляють права жінок та військовий погляд на безпеку.⁴⁹

Ці підходи можуть значно впливати на рішення щодо підтримки тієї чи іншої сторони під час війни, надання зброї та іншої військової допомоги, підходів до мирних переговорів - усі ті питання, які є вкрай актуальними для України. Окремі німецькі аналітики навіть ставили питання щодо того, наскільки пацифістські підходи, які притаманні феміністичній концепції, є такими, що доповнюють розуміння безпеки чи заважають чітко визначити поточні загрози.

⁴⁵ Claudia Zilla, Feminist Foreign Policy, SWP, 18.08.2022, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/feminist-foreign-policy>

⁴⁶ Shaping Feminist Foreign Policy, 12,09,2022, <http://www.shapingfeministforeignpolicy.org/>

⁴⁷ Shaping Feminist Foreign Policy, 12,09,2022, <http://www.shapingfeministforeignpolicy.org/>

⁴⁸ Green Party 2021 election platform, 2021, https://cms.gruene.de/uploads/documents/Wahlprogramm-DIE-GRUENEN-Bundestagswahl-2021_barrierefrei.pdf

⁴⁹ Rachel Tausendfreund, What Kind of Feminist Foreign Policy Should We Expect from Germany's New Government? GMF, 30.11. 2021, <https://www.gmfus.org/news/what-kind-feminist-foreign-policy-should-we-expect-germanys-new-government>

3

КОНТУРИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

На відміну від національних політик окремих європейських держав, Європейський Союз як інституція тривалий час залишався осторонь дискусій щодо феміністичної зовнішньої політики. Основна увага приділялась питанням гендерної рівності, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і дівчат всередині ЄС, а також відповідним вимогам до нових країн-кандидатів у процесі підготовки до вступу в ЄС. Водночас політики, спрямовані на забезпечення прав жінок, не узгоджувались із зовнішньополітичним порядком денним у ширшому сенсі та не трансформувались у феміністичну зовнішню політику як таку.

Переосмислення ролі гендерних питань та прав жінок у зовнішній політиці ЄС відбулося за останні декілька років, що отримало своє відображення у відповідних стратегічних документах європейських інституцій. У 2015 році Рада ЄС наголосувала на важливості запровадження ініціатив для промоції прав жінок і дівчат, гендерної рівності та підтримки жінок і дівчат, використовуючи інструменти політики розвитку⁵⁰. Зокрема, у Висновках Ради ЄС «Гендер у політиці розвитку» відзначалось, що «2015 рік є ключовим для забезпечення гендерної рівності, прав людини та розширення прав і можливостей жінок і дівчат у глобальному контексті з огляду на міжурядові переговори щодо порядку денного політики розвитку після 2015 року. У цьому контексті особливу увагу слід приділити просуванню та здійсненню прав жінок і дівчат, особливо у світлі 15-ї річниці Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» та 20-ї річниці прийняття Пекінської декларації».

Того ж року у рамках Європейського року розвитку у Ризи відбувся саміт «Розширення прав і можливостей жінок і сталий розвиток», який надав можливість відновити політичний імпульс та підтвердити відданість ЄС гендерній рівності, соціальній справедливості, недискримінації та правам людини. Зокрема, наголосувалось, що «права жінок і дівчат, гендерна рівність і розширення прав та можливостей жінок і дівчат повинні бути стрижнем порядку денного на період після 2015 року як окрема

ціль, так і як наскрізне питання, яке має бути інтегровано у цілі та показники всіх Цілей сталого розвитку. Це також має бути важливим елементом фінансових і нефінансових засобів реалізації та механізмів перегляду, моніторингу та підзвітності»⁵¹.

У 2020 році Європейська Комісія затвердила засадничий документ у сфері гендерної політики – Стратегію гендерної рівності 2020-2025 (Gender Equality Strategy)⁵². Стратегія представляє політичні цілі та низку заходів за всіма напрямками політики Євросоюзу, необхідних для досягнення «гендерно-рівної Європи» до 2025 року. Очолила цю роботу Єврокомісар з питань рівності Гелена Даллі.

Основними завданнями Стратегія визначає:

- припинення гендерного насильства;
- боротьба з гендерними стереотипами;
- усунення гендерних розривів на ринку праці, зокрема в оплаті праці та пенсії;
- досягнення рівної участі жінок і чоловіків у різних секторах економіки;
- усунення гендерного розриву в догляді;
- досягнення гендерного балансу в процесі прийняття рішень і в політиці.

Важливим досягненням стало те, що попри зосередження Стратегії на діях всередині ЄС, у ній також наголошувалось на необхідності її узгодження із зовнішньою політикою ЄС у питаннях гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок⁵³.

Говорячи про інструменти для досягнення цілей гендерної політики ЄС, слід також згадати документ Стратегічне залучення заради гендерної рівності (Strategic Engagement for Gender Equality) 2016-2019 рр.⁵⁴, який

⁵⁰ Council Conclusions on Gender in Development, 26.05.2015, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9242-2015-INIT/en/pdf>

⁵¹ Council Conclusions on Gender in Development, 26.05.2015

⁵² Gender Equality Strategy 2020-2025, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>

⁵³ Gender Equality Strategy: Achievements in Gender Equality, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en

⁵⁴ Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/24968221-eb81-11e5-8a81-01aa75ed71a1>

пізніше було оновлено і затверджено на 2020-2025 рр.⁵⁵, та Річні звіти із впровадження політики гендерної рівності, що слугують механізмом моніторингу і звітності за основними напрямками діяльності⁵⁶.

2020 рік можна вважати переламним моментом у дискусіях навколо включення гендерної перспективи до зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. У жовтні 2020 року Європейський парламент вперше в історії проголосував за доповідь «Посилення гендерної рівності у зовнішній політиці та політиці безпеки ЄС», яка містила заклик до Європейської служби зовнішніх справ (EEAS), Єврокомісії, інституцій ЄС і держав-членів «систематично інтегрувати гендерний підхід у зовнішню політику та політику безпеки ЄС»⁵⁷. Депутати Європарламенту також наполягали на усуненні різних форм дискримінації (на основі статі, раси, соціального становища), що їх зазнають маргіналізовані особи та групи.

У доповіді наголошується, що жінки відіграють ключову роль у встановленні миру в країнах, охоплених конфліктами. Рівноправна участь жінок у зовнішньополітичних переговорах ЄС, а також у процесах миру та безпеки розглядається як передумова економічного процвітання і просування глобальної безпеки, демократії та сталого миру. Відтак, євродепутати закликали EEAS та держави-члени забезпечити участь жінок у переговорах та процесах прийняття рішень у діяльності ЄС із запобігання конфліктам та посередництва.

З метою збільшення ролі жінок в економічній відбудові та сталому розвитку Європарламент також заявив, що 85% офіційної допомоги розвитку має йти на програми, які включають гендерну рівність як одну з головних своїх цілей⁵⁸.

Закликаючи переосмислити важливість гендерної рівності як наскрізної та міжсекторальної політики ЄС, іспанський депутат Європарламенту від фракції Зелени – Європейський вільний Альянс Ернест Уртасун закликав ЄС та його лідерів сприяти гендерно-трансформаційному баченню зовнішньої політики, яка захищає та підтримує права жінок: «У той час, як декілька країн у всьому світі вже прийняли зовнішню політику на основі гендерної рівності, ЄС досі не має такої політики. Ми закликаємо ЄС надати жінкам право голосу та місце у

зовнішній політиці та політиці безпеки, забезпечивши їх представленість та участь у політичному керівництві та прийнятті рішень на всіх рівнях. ЄС має бути прикладом гендерної рівності і почати застосовувати ці принципи у своїх установах»⁵⁹.

Ситуація з кадровою політикою Європейської служби зовнішніх справ та європейських установ і дійсно залишалась незбалансованою. Станом на 2020 рік жінки займали лише 31,3% керівних посад середньої ланки та 26% вищих керівних посад у EEAS та 40% у Єврокомісії⁶⁰. До того ж, із 12 цивільних та військових місць ЄС всі очолювали чоловіки⁶¹. Станом на початок 2023 року кадрова політика дещо покращилась, але з 20 місій ЄС 19 все ще очолювали чоловіки⁶² (єдиною жінкою на керівній посаді стала офіцер поліції Німеччини Антьє Піттелкау, яка у 2021 році очолила Місію ЄС з розбудови спроможностей у Нігері)⁶³. Тому з метою сприяння гендерному мейнстримінгу у зовнішній політиці та політиці безпеки, а також у всіх інших політиках ЄС євродепутати вимагали створити нову структуру Ради, яка б об'єднала міністрів і державних секретарів ЄС, відповідальних за гендерну рівність.

Ще одним вагомим внеском у включення гендерної перспективи до зовнішньої політики ЄС та посилення ролі гендерних питань у відносинах з міжнародними партнерами стало прийняття Європейською Комісією так званого Третього гендерного плану дій «Амбітний порядок денний щодо гендерної рівності та підтримки жінок у зовнішньополітичній службі» (EU Gender Action Plan III “An Ambitious Agenda for Gender Equality and Women’s Empowerment in External Action 2021-2025”)⁶⁴. Він забезпечує політичну рамку гендерної політики ЄС та зосереджується на п’яти стовпах:

1. Підвищення залученості ЄС у питання гендерної рівності як наскрізного пріоритету зовнішньої діяльності ЄС. Європейська комісія та Верховний представник знову підтвердили, що до 2025 року 85% усіх нових зовнішніх дій сприятимуть досягненню цієї мети, а гендерна проблематика буде включена в усі зовнішні політики Євросоюзу;
2. Сприяння разом із державами-членами ЄС на багатосторонньому, регіональному та національному рівнях впровадженню Плану дій у кожній країні та регіоні-партнері, у тісній співпраці з урядами-партнерами,

55 Strategic Engagement for Gender Equality 2020-2025, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A152%3AFIN>

56 2022 Report on Gender Equality in the EU, European Commission, https://commission.europa.eu/system/files/2022-06/annual_report_ge_2022_printable_en.pdf

57 Fostering Gender Equality in the EU’s Foreign and Security Policy, European Parliament Press Release, 23.10.2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201016IPR89563/fostering-gender-equality-in-the-eu-s-foreign-and-security-policy>

58 Fostering gender equality in the EU’s foreign and security policy, 23.10.2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201016IPR89563/fostering-gender-equality-in-the-eu-s-foreign-and-security-policy>

59 Там само.

60 Там само.

61 Presentation of the report “A Feminist Foreign Policy for the EU”. 25.06.2020, https://www.youtube.com/watch?v=F2whNQvpr_8

62 EU Missions Worldwide. <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/eu-missions-worldwide/>

63 EUCAP Sahel Niger: Council appoints new head of mission. Council of the EU. Press release, 16.12.2020. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/16/eucap-sahel-niger-council-appoints-new-head-of-mission/>

64 EU Gender Action Plan III “An Ambitious Agenda for Gender Equality and Women’s Empowerment in External Action 2021-2025”, https://international-partnerships.ec.europa.eu/system/files/2021-01/Join-2020-17-final_en.pdf

- громадянським суспільством, приватним сектором та іншими ключовими стейкхолдерами;
3. Зосередження на ключових сферах взаємодії: за-безпеченні свободи від усіх форм гендерного насильства; сприянні сексуальному та репродуктивному здоров'ю та правам; зміцненні економічних і соціальних прав та розширенні прав і можливостей дівчат та жінок; просуванні рівної участі та лідерства; реалізації порядку денного щодо жінок, миру та безпеки, вирішенні проблем і використанні можливостей, які дають зелений перехід, цифрова трансформація;
 4. Створення прикладу гендерно чутливого та гендерно збалансованого керівництва шляхом запровадження змін на найвищому політичному та управлінському рівнях ЄС;
 5. Звітування та інформування про результати, впровадження системи моніторингу для підвищення публічної підзвітності.

У наступні роки спектр питань, охоплених гендерною політикою ЄС, розширився за рахунок нових елементів: боротьби з насильством проти жінок та домашнім насильством, а також гендерно зумовленим кіберна-сильством⁶⁵, покращення гендерного балансу на керівних посадах у правліннях найбільших компаній ЄС⁶⁶ тощо. Водночас стратегічні документи та офіційна риторика ЄС ніколи не виходили за рамки власне гендерної політики, навіть коли вимагали посилення ролі жінок у зовнішній політиці та політиці безпеки.

Натомість окремі євродепутати, зокрема «зелені», експерти та громадські активісти взяли лідерство у започаткуванні дискусії щодо переходу до власне «феміністичної» політики ЄС. Наприклад, Центр феміністичної зовнішньої політики (Берлін) провів у 2020 році детальне дослідження європейського досвіду у цій сфері та напрацював низку рекомендацій для Брюсселя у звіті «Феміністична зовнішня політика для ЄС».⁶⁷ У публічному обговоренні звіту⁶⁸ взяли участь європарламентарі з Комітету прав жінок та гендерної рівності та Комітету зовнішніх справ. Німецька парламентарка Ханна Нойман, Союз 90 / Зелені, зокрема, відзначила, що наразі вдалий момент для запровадження феміністичної зовнішньої політики ЄС з ряду причин. По-перше, тому що цього вимагають сучасні виклики і загрози. По-друге, багато європейських країн вже пішли цим шляхом. По-третє, цей курс матиме значну підтримку прези-

дентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, міністерки закордонних справ Німеччини Анналени Бербок, лідерів інших країн та політичних сил.

Однією з проблем на шляху реалізації феміністичної зовнішньої політики автори згаданого дослідження називають хибне розуміння концепції гендерної рівності та прав жінок. Таке мислення відповідає домінуючому національному дискурсу щодо гендеру у країнах ЄС – коли жінкам пропонують «допоміжні сходинки», які мають допомогти їм працювати у світі, де домінують чоловіки, замість того, аби поставити під сумнів всю систему та змінити існуючу патріархальну структуру влади⁶⁹. Іншими проблемами названо невідповідність внутрішніх політик всередині Євросоюзу та його зовнішньої і безпекової політик на міжнародній арені, необхідність розширення поняття гендеру та включення до нього LGBTQIA+, а також чітке визначення цілей, яких має досягнути ЄС завдяки феміністичній зовнішній політиці.

Основні рекомендації, що їх було винесено у звіті, включають такі заклики: зупинити мілітаризацію зовнішньої політики ЄС та визначити пріоритетом людську безпеку; зупинити експорт зброї з країн ЄС та компаній, зареєстрованих у ЄС; активно підтримувати режими роззброєння, нерозповсюдження зброї та контролю над озброєннями; посилити участь ЄС у запобіганні виникненню конфліктів та їх мирному вирішенні; привести зовнішню політику ЄС у відповідність до формули «Жінки, мир, безпека»; проводити більш амбітну політику у сфері кліматичних змін та захисту довкілля. Вочевидь, ці рекомендації вимагають серйозного перегляду після початку повномасштабної збройної агресії Росії проти України. Адже якщо головними ідеями феміністичних теорій є боротьба зі структурними нерівностями, несправедливістю та захист вразливих груп, то поточна безпекова ситуація вимагає насамперед зупинення російської агресії та захисту мирного населення України, а вже потім закликів до роззброєння.

Так само спроби подивитися крізь призму феміністичної зовнішньої політики на проблему ядерної безпеки та Ірану часто призводять до того, що ЄС зображується виключно як м'яка сила – у стереотипній манері, представлений в образі «Європа як Венера»⁷⁰, що значно обмежує можливості ЄС впливати на ситуацію.

Ці приклади не означають, що в умовах повномасштабного збройного конфлікту в центрі Європи феміністична зовнішня політика втратила релевантність. Навпаки, російсько-українська війна актуалізує дискусію навколо ролі жінок у всіх сферах життя у часи війни та миру, вимагає швидкого реагування на нові виклики та змушує докорінно переосмислити всю концепцію

⁶⁵ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Violence Against Women and Domestic Violence, 08.03.2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0105&from=EN>

⁶⁶ Gender Equality: The EU is breaking the glass ceiling thanks to new gender balance targets on company boards, 22.11.2022 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7074

⁶⁷ A Feminist Foreign Policy for the European Union. Center for Feminist Foreign Policy, June 2020. <https://centreforfeministforeignpolicy.org/report-feminist-foreign-policy-for-the-eu>

⁶⁸ Presentation of the report "A Feminist Foreign Policy for the EU". 25.06.2020, https://www.youtube.com/watch?v=F2whNQvqn_8

⁶⁹ Там само. – с. 27.

⁷⁰ Cornelius Adebahr, Barbara Mittelhammer. A Feminist Foreign Policy to Deal with Iran? Assessing the EU's Options. Carnegie Endowment for International Peace, November 2020. https://carnegieendowment.org/files/AdebahrMittelhammer_FemFoPo__INTERIOR_v2.pdf

феміністичної зовнішньої політики у нових політичних і безпекових реаліях.

Одним із важливих напрямів для ЄС, безумовно, залишатиметься ціннісно орієнтована політика, спрямована на просування принципів ЄС щодо різноманіття, інклюзивності та гендерної рівності у світі, а також посилення ролі жінок у сферах зовнішньої політики, дипломатії та безпеки. Так, 9 листопада 2022 року Європейська служба зовнішніх справ запустила проєкт «WomEn Diplomats Network» («WEDIN EU») – мережу жінок-дипломаток, що об'єднала учасниць з країн ЄС та самої служби EEAS, у т.ч. лідерок професійних мереж та асоціацій жінок-дипломаток із зовнішньополітичних відомств держав-членів.

«Жінки повинні проявляти та демонструвати свою силу, у т.ч. і в дипломатії. Як ЄС, ми маємо подавати приклад та розширювати можливості жінок також у третіх країнах», – заявила Федеріка Моггеріні, колишній Високий представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки під час старту «Мережі жінок-дипломаток» ЄС⁷¹. Цей проєкт координує Хелена Кьоніг, заступниця генерального секретаря EEAS та голова мережі «Жінки у Європейській службі зовнішніх справ» (WEEAS). Слід очікувати, що у майбутньому подібні ініціативи набиратимуть дедалі більшої ваги у зовнішній політиці ЄС.

⁷¹ EU Launches Women Diplomats Network, 9 November 2022, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-launches-women-diplomats-network_en

4

ФЕМІНІСТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ДЕ МИ Є ТА КУДИ РУХАТИСЬ ДАЛІ?

Для України саме поняття «феміністична зовнішня політика» є достатньо новим і мало відомим широкому загалу. «В українському експертному середовищі та серед дипломатів зазвичай у поняття феміністичної зовнішньої політики вкладають необхідність збільшення присутності жінок на дипломатичній службі. Стосовно того, чи паралельно створюються умови для того, щоб жінки могли далі просуватись по кар'єрних сходинках, мало хто думає, як і про те, що гендерні питання мають бути наскрізними в усіх інших державних політиках – соціальній, освітній, економічній тощо», – відзначає Дарія Гайдай, заступниця керівника Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольги Стефанішиної, яка очолює урядову Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Водночас саме завдання гендерного мейнстрімінгу у всіх сферах наразі найгостріше стоїть перед українською дипломатією – і з огляду на необхідність продовження внутрішнього реформування, і у контексті співпраці з міжнародними партнерами.

Відтак, говорячи про перспективи феміністичної зовнішньої політики в Україні, слід окремо зосередитись як на внутрішній, кадровій політиці МЗС, так і на її зовнішньому, міжнародному аспекті.

4.1 ВНУТРІШНІ ПОЛІТИКИ ТА ПРОЦЕДУРИ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

Українські дипломатки відзначають, що у внутрішній політиці МЗС посилення уваги до гендерних питань, забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків стало одним із ключових трендів останніх років і дозволило досягти вагомих позитивних результатів у доволі короткі строки.

«Останні два міністри, Павло Анатолійович Клімкін та Дмитро Іванович Кулеба, є переконаними прихильниками гендерної рівності. Це люди, які впроваджують зміни не заради данини моді, не заради виключно наших зобов'язань у рамках європейської інтеграції чи наявних міжнародних документів щодо забезпечення рівності

прав жінок і чоловіків, а які роблять це свідомо, виходячи з внутрішніх переконань, – відзначає Наталя Лопатіна. – Протягом останніх восьми років кількість жінок на дипломатичній службі загалом і кількість жінок на керівних посадах зросла в рази. Зараз маємо десь приблизно 30% жінок на керівних посадах самостійних структурних підрозділів у центральному апараті (від департаменту до самостійного відділу). Останнім часом було призначено багато жінок на керівні посади закордонних дипустанов. І це дуже позитивна динаміка. Обличчя української зовнішньої політики однозначно “пожіночнішало”».

Водночас деякі з дипломаток висловлюють побоювання щодо того, чи достатньо наразі інституційних спроможностей МЗС та інших органів державної влади, аби зробити наявні досягнення невідворотними незалежно від того, хто буде наступним міністром. З одного боку, очевидно, що важливу роль у просуванні позитивних перетворень відіграла зміна поколінь у керівництві МЗС, що сприяла не лише «омолодженню», але і фемінізації української зовнішньої політики. З іншого – за останні роки слід відзначити й інституційні зміни, закріплені на законодавчому рівні, а також затвердження низки стратегічних документів, що мають забезпечити сталість процесу реформування.

Зокрема, з 2017 року на центральному та регіональному рівнях діє інституційний механізм забезпечення гендерної рівності. У 2020 році створено Урядову комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, яку очолює Віцепрем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції⁷².

Після проведення Гендерного аудиту МЗС спільно з ООН Жінки у 2020 році створено Комісію з питань гендерної рівності під керівництвом Міністра закордонних справ Дмитра Кулеби та першої заступниці Еміне Джапарової. У Стратегії зовнішньополітичної

⁷² Постанова «Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Кабінет Міністрів України, 2 вересня 2020 року, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-komisiyi-z-pitan-koo-784>

діяльності 2021 року відзначається, що продовжиться впровадження стратегії забезпечення рівних можливостей, метою якої є підтримка жіночого лідерства на дипломатичній службі⁷³. Затверджено Стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків в системі органів дипломатичної служби України до 2025 року (текст якої не є опублікованим). У Департаменті міжнародних організацій функціонує відділ гендерної рівності, анонсовано створення Клубу жінок-дипломаток. Жінки посідають чільне місце у структурі МЗС, збільшується представленість жінок у центральному апараті та закордонних дипмісіях, у тому числі на керівних посадах, покращуються умови роботи.

Водночас залишаються певні проблеми, які є значно глибшими за спрощене сприйняття гендерної рівності як збільшення відсотка кадрових призначень жінок.

Попри значні позитивні зрушення за останні роки, більшість дипломаток і досі відзначають стереотипне сприйняття ролі жінок на дипломатичній службі. Йдеться, зокрема, про «упереджене ставлення до жінок-дипломаток з боку чоловіків старшого покоління», «збереження патріархальної культури та радянського спадку, який накладає відбиток на культуру поведінки загалом і в системі державного управління зокрема», а також тяглість інституційної пам'яті старших поколінь дипломатів з часів, коли у Київському Інституті міжнародних відносин навчалися переважно хлопці, а в МЗС жінки могли обіймати лише адміністративно-технічні посади.

Звідси – не лише несприйняття жінки як самодостатнього професійного дипломата, але і в ширшому розумінні неготовність змінювати світогляд та приймати нові «правила гри», скептичне ставлення до гендерних питань як таких.

«З точки зору роботи дуже часто жінкам необхідно працювати більше, ніж чоловікам, для того, щоб професійно самоствердитися. Коли я починала працювати 15 років тому, дуже багатьом жінкам потрібно було докласти набагато більше зусиль, аби їх помітили, або щоб результати їхньої роботи не були комусь віддані, а були визнані саме як досягнення жінки. Часто зустрічався несправедливий розподіл завдань. Хоча жінка була більш кваліфікованою і мала вищу освіту чи спеціалізацію у певній сфері, більш відповідальні завдання віддавалися чоловіку, і більш представницькі функції виконували чоловіки», – згадує Лілія Гончаревич, тимчасова повірена у справах України в Норвегії. За її словами, наразі ситуація є кращою, але досі зберігаються певні стереотипи: «Наприклад, якщо до кімнати заходить чоловік і жінка, то часто саме чоловік сприймається як керівник, а жінка – як помічниця чи дипломатка, нижча за посадою». Інші дипломатки також відзначають, що в разі, коли керівником дипустанови є чоловік,

існують великі шанси того, що саме ідеям колег-чоловіків буде приділятися більше уваги у дискусіях та процесі прийняття рішень.

«Кар'єра розвивається досить динамічно та швидко, поки ти просуваєшся від аташе і десь до посади радника, – каже Наталія Галібаренко, перша жінка, яка очолила Місію України при НАТО, а до того обіймала посаду першої заступниці міністра закордонних справ. – Але коли я мала їхати за кордон на посаду другої в посольстві людини, радника-посланника, то тоді відчула, що є певна стеля, яка штучно створена для жінки. І вище цієї рамки важко піднятися. Тому, і я думаю багато жінок з цим стикаються, ти маєш бути кращою серед інших, аби «компенсувати» те, що ти – жінка».

Як свідчать більшість з опитаних дипломаток, тоді як формальних обмежень щодо рівня займаних посад не існує, зберігаються певні стереотипи щодо розподілу обов'язків або тематичних напрямів роботи. Культурна сфера, публічна дипломатія, медіа – це те, де зазвичай бачать місце жінки на дипломатичній службі. Навіть коли є жінки-посли, зазвичай радниками-посланниками чи радниками з політичних питань у них виступають чоловіки, адже вважається, що політичними питаннями та питаннями безпеки мають займатися чоловіки. Це те, над чим варто працювати і що потрібно враховувати при формуванні команди посольства, відзначають дипломатки. Це підтверджує і Катерина Білотіл, перша секретарка з культурних питань Посольства України в Бельгії. «Коли я починала працювати, було дві посади – СММ і питання безпеки, і два кандидати з однаковим базовим досвідом. Фактично навіть не стояло питання, кому буде доручено який напрям. Одразу було зрозуміло, що якщо жінка, то вона має займатись публічною дипломатією, тоді як чоловік – серйозною аналітикою та питаннями безпеки». Звісно, один приклад не є репрезентативним для всієї системи, але більшість респонденток підкреслили цю тенденцію як показник загалом викривленого сприйняття жінки на дипломатичній службі.

Акцент на м'яких, гуманітарних питаннях стосується і традиційного сприйняття ролі подружжя дипломатів та перших леді, «які зазвичай займаються гуманітарними питаннями, благодійними вечорами, культурною та кулінарною дипломатією». Утім, війна допомагає ламати ці стереотипи, і в цьому сенсі Україна має шанс змінити таке шаблонне мислення і вийти за звичайну «вузьку рамку» м'якої дипломатії. Як зазначає Наталія Галібаренко, «перша леді Олена Зеленська ламає цей шаблон, який формувався десятиліттями. Вона обрала свою лінію, не просто підтримуючи чоловіка, а займаючись важливими для країни питаннями. Це дуже важливо, бо перша леді представляє країну. Це те, як ми себе бачимо, як ми себе показуємо, як самі створюємо нову рамку».

Таке поєднання жіночої «м'якої» сили та питань «жорсткої» безпеки, які дозволяє вирішувати її інструментарій, – ще один аргумент на користь

⁷³ Стратегія зовнішньополітичної діяльності, 2021 р., <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

«фемінізації» зовнішньої політики. Здатність викликати емоції, говорячи як мати про дітей-сиріт під час війни, та водночас до найменших деталей розбиратись в особливостях сучасної зброї дозволяє значно розширити арсенал жінки-дипломата під час переговорів.

До того ж присутність жінок за столом переговорів має свою додану вартість у випадку складних переговорів або конфліктних ситуацій. За словами Лілії Гончаревич, «коли делегації очолюють жінки чи за столом переговорів присутні жінки, більше шансів досягти компромісу, отримати певне рішення. Переговори зазвичай бувають успішніші, бо жінки націлені на результат. Є певна тенденція, що країни, які орієнтовані на гендерну політику, також орієнтовані на мирні переговори, вирішення конфліктів, посередництво. Наприклад, Норвегія, Швеція. У Норвегії, якщо переговори складні, є намагання залучити більшу кількість жінок, щоб досягнути кращих результатів. Хоча не завжди жінки мають м'якший стиль ведення переговорів. Вони можуть бути дуже жорсткими, але через те, що жінка не сприймається як джерело небезпеки, вона допомагає побудувати довіру, що є необхідним елементом переговорів та мирного процесу». Колишня очільниця європейської дипломатії Федеріка Могеріні також наголошувала на цій ідеї під час запуску «Жіночої дипломатичної мережі» ЄС: «Коли жінки сидять за столом переговорів, більш імовірно, що домовленості будуть досягнуті і, головне, реалізовані»⁷⁴.

Питання квотування як можливий шлях до розв'язання вищеперерахованих проблем викликає неоднозначне сприйняття серед жінок-дипломаток і здебільшого розглядається як «приниження» чи певний «компроміс у питаннях професіоналізму». «У дипломатичній роботі потрібен насамперед професіонал на своєму місці, а не представник тієї чи іншої статі. Ми не можемо відходити від принципу «мерітології»⁷⁵. Тому я не вважаю, що будь-яка, навіть позитивна, дискримінація є оптимальним рішенням. Натомість слід робити ставку на створення рівних умов для призначення кваліфікованих чоловіків і жінок та їх подальшого просування кар'єрними сходами», – зазначає Наталія Лопатіна. Відповідно респондентки говорять про необхідність підвищення кваліфікації жінок, а також створення незалежної зовнішньої системи моніторингу для розгляду усіх випадків, коли та чи інша людина стикається з можливою дискримінацією чи нерозумінням гендерних питань з боку колег чи керівників. «Це має бути незалежна зовнішня комісія для розслідування випадків порушення принципу гендерної рівності, яка працювала б на постійній основі, куди будь-який дипломат – чоловік чи жінка

– міг би звернутися для розгляду свого питання без наслідків для подальшої кар'єри. Крім того, було б не зайвим запровадити курс із питань гендерної рівності, де навчати колег, що становить порушення гендерної рівності, що таке сексизм, як не стати ані жертвою, ані винним у таких порушеннях, як їм протидіяти», – пропонує Наталія Лопатіна.

Наголошуючи на необхідності збереження вимог до професійності кандидата, іншої думки щодо квотування дотримується Наталія Галібаренко. Вона, зокрема, зазначає: «Раніше я завжди виступала проти квот для жінок, тому що мені здавалось, що це нас принижує. Навіщо нам квоти, якщо ми і так професійні? Але потім я зрозуміла, що це – як з піснями українською мовою на українському радіо. Іноді хороші ідеї мають насаджуватись примусово, аби дати їм шанс на життя, а потім суспільство розуміє позитивний вплив цих змін, і вони приживаються. Навіть якщо зараз ми не готові їх заповнити, нам важливо створити систему, яка б забезпечувала рівні можливості для всіх».

Необхідність введення певних квот або запровадження додаткових мотивацій для жінок, аби вирівняти стартові позиції, обстоюють й інші дипломатки. Основними причинами базової нерівності називають «історичну травмованість» і маргіналізованість жінок в українському суспільстві, стереотипне мислення, відсутність традицій призначення жінок на керівні посади, неготовність призначати жінок на складні тематичні або географічні напрями зовнішньої політики, а також подекуди невпевненість у собі, схильність жінок до самокритики, неготовність голосно заявляти про свої права.

У цьому сенсі важливо не лише забезпечити можливість призначення жінок на певні посади, але і допомогти їм пройти весь шлях до цього. Розбудові спроможності жінок на дипломатичній службі і підвищенню рівня їхньої кваліфікації могли б посприяти запроваджені, але сповна не реалізовані ініціативи МЗС, зокрема ідеї менторства для молодих колег (як жінок, так і чоловіків), тренінгів і семінарів з жіночого лідерства, клубу жінок-дипломатів тощо. «Women empowerment та зв'язки між жінками є надзвичайно важливим фактором, – відзначає Ірина Шум, Генеральний консул України у Дюссельдорфі. – Жінки, як історично дискриміновані спільноти, мають слабкі зв'язки між собою, всередині спільноти. Мені здається, що це – саме той момент, який нам варто розвивати далі в українській дипслужбі. Тут цікавим є досвід Німеччини. В МЗС Німеччини існує неформальна асоціація жінок-дипломаток, яка ставить перед собою завдання представляти інтереси жінок на дипслужбі, відстоювати важливість феміністичної зовнішньої політики та слугувати платформою для відкритої дискусії з цих питань. Німецькі дипломатки з усього світу регулярно збираються, як правило онлайн з огляду на специфіку роботи, запрошують цікавих спікерів, діляться досвідом. Ця спільнота існує і вона дає підтримку зсередини». Іншими словами, потрібна не лише кампанія солідарності чоловіків

⁷⁴ EU Launches Women Diplomats Network, 9 November 2022, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-launches-women-diplomats-network_en

⁷⁵ Професійності, фаховості (від англ. – merit – заслуги)

з жінками “HeForShe”⁷⁶, до якої МЗС України вже долучився, а й умовна кампанія “SheForShe”, яка сприяла би посиленню горизонтальних зв’язків, взаємопідтримки та обміну досвідом між жінками.

Забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок на дипломатичній службі має враховувати і складність збереження life-work balance для жінок. Жінки-дипломатки стикаються не тільки з подвійним навантаженням, поєднуючи професійні та родинні обов’язки, але і часто стикаються з небажанням керівників брати їх на посади старшого дипломатичного складу до закордонних дипломатичних установ через наявність дітей, що ніби може потенційно відволікати жінок від роботи (хвороба дитини, шкільні заходи тощо). «Фактично ти зростаєш кар’єрно, але при цьому ти весь час маєш доводити, що ти можеш десь пожертвувати своїм особистим часом, своїм особистим життям для того, щоб показати, що ти «потягнеш» певну посаду», – зазначає Наталія Галібаренко.

Погіршує ситуацію і застаріла практика, за якою призначення подружжя дипломатів до однієї закордонної дипломатичної установи не тільки не вітається, але і взагалі не практикується. Хоча законодавчо такої заборони немає, за винятком випадків прямого конфлікту інтересів (пряме підпорядкування членам родини), спроби керівників ЗДУ взяти на роботу подружжя дипломатів стикаються з численними складнощами та протидією системи. Необхідність обирати між збереженням родини чи посади призводить до високого відсотка розлучень у системі МЗС або до ситуацій, коли жінка має «іхати за чоловіком», добровільно відмовляючись від своєї власної дипломатичної кар’єри. При цьому переваги спільної роботи подружжя в одній країні очевидні – це не тільки збереження родин і цінних дипломатичних кадрів, а й економія витрат на оренду житла, оплату школи для дітей, загалом вища мотивація співробітників та здорова атмосфера у посольствах. Натомість кількість розлучень і кількість самотніх жінок серед дипломаток старшого дипломатичного складу сигналізує про системні вади.

Зараз головне завдання полягає не в тому, аби збільшити кількість жінок на дипломатичній службі загалом чи навіть на керівних посадах. Дипломатки наголошують, що основна задача – створити сприятливі умови для тих жінок, які вже працюють на дипломатичній службі, а також для дипломатичних родин. На їхню думку, кількість розлучень і самотніх жінок серед дипломаток старшого дипломатичного складу свідчить про системний характер проблеми.

⁷⁶ Йдеться про Рух HeForShe, започаткований ООН Жінки — глобальний рух солідарності на підтримку гендерної рівності, в якому чоловіки та хлопчики стають головними агентами змін, <https://heforsheukraine.info>

Одним із рішень цієї проблеми може стати докорінна зміна кадрової політики МЗС – не лише дозвіл, але і заохочення спільних довготермінових відряджень для подружжів дипломатів.

Ще одним важливим фактором є забезпечення можливості працевлаштування для дружини/чоловіка дипломата(-тки) у країні перебування. В окремих країнах Україна вже має такі дозволи для своїх громадян, але така практика повинна бути розширена. У європейському контексті окрему увагу в питаннях гендерної політики на дипслужбі завжди приділяють family-friendly policies. «Інколи для того, щоб допомогти жінці виконувати роботу посла, треба подумати про можливості працевлаштування для її чоловіка», – зазначає автор дослідження “From Parallel to Dual Careers: Diplomatic Spouses”⁷⁷.

Цікавим досвідом, вартим вивчення, є практика «об’єднання посад» подружжям дипломатів. «У Німеччині, наприклад, якщо чоловік і жінка займають рівнозначні посади в системі МЗС, виїжджаючи працювати за кордон, вони можуть поєднувати ці посади. Це має позитивний вплив і на їхнє сімейне життя, і на кар’єрне зростання, – розповідає Лілія Гончаревич. – У Британії також є практика, коли чоловік та дружина можуть виконувати функції посла по черзі. Так вони можуть бути впевненими, що вони обидва розвиваються, і ніхто з них не жертвує своєю кар’єрою».

Британія дійсно була однією з перших країн, яка активно промтовувала ідеї феміністичної дипломатії ще до того, як це стало трендом⁷⁸. Зокрема, британське зовнішньополітичне відомство стало першим у запровадженні практики поділу посади посла в іноземній країні (sharing ambassadors), коли протягом року кожен із партнерів виконує обов’язки посла по чотири місяці, змінюючи один одного. Першою парою послів, які таким чином ділили свої обов’язки, стали Том Картер та Керолін Девідсон, Посли Великої Британії у Замбії у 2008 – 2012 роках⁷⁹. Це стало для подружжя другим досвідом поділу закордонної дипломатичної посади. До цього вони ділили посаду заступника керівника посольства Великої Британії у Словаччині у 2003 – 2008 роках⁸⁰. Пізніше МЗС Швейцарії перейняло досвід Форін Офісу та у 2009 році призначило подружжя Бюргенер на посаду послів Швейцарії в Таїланді, а також Лаосі та Камбоджі

⁷⁷ Annabel Hedry. “From Parallel to Dual Careers: Diplomatic Spouses”, 1998. <https://www.diplomacy.edu/resource/from-parallel-to-dual-careers-diplomatic-spouses/>

⁷⁸ Women and the Foreign Service. Foreign and Commonwealth Office, UK, 2018. <https://www.gov.uk/government/publications/women-and-the-foreign-office>

⁷⁹ UK’s diplomatic double in Zambia <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7654649.stm>

⁸⁰ Mr. and Mrs. Ambassador, The Guardian, 2 Aug. 2008, <http://www.theguardian.com/world/2008/aug/02/zambia>

за сумісництвом⁸¹. Подібна практика існує і у Франції, і у Німеччині⁸².

Враховуючи масштабні плани щодо відкриття нових посольств в Африці, Азії та Латинській Америці⁸³, де невеликі колективи, обмежені ресурси, а покривати за сумісництвом потрібно буде декілька країн, варіант поділу посади або дозволу подружжю працювати в одному посольстві може стати не лише додатковою мотивацією для роботи у важких кліматичних і безпекових умовах, але і значним посиленням інституційних спроможностей МЗС у країнах Глобального Півдня.

4.2 ЗОВНІШНІЙ ВИМІР ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА УКРАЇНА

У зовнішньому вимірі важливість розуміння пріоритетів феміністичної зовнішньої політики та запровадження її елементів в Україні слід розглядати у декількох аспектах:

Як меседж щодо відповідності демократичним цінностям

Рівна представленість жінок і чоловіків у сфері зовнішньої політики та політики безпеки – це не лише питання кадрової політики на дипломатичній службі, а й потужний меседж назовні, що слугує віддзеркаленням внутрішніх процесів. «Питання гендерної рівності – це питання нашої відповідності демократичним цінностям, – каже Дарія Гайдай. – Саме тому гендерна політика і гендерна рівність є одним з ключових напрямів, які цікавлять міжнародних партнерів України. Міжнародні партнери очікують, що у всіх політиках, які розробляються [в Україні], буде потужний гендерний компонент. Якщо його немає, виникають питання щодо інклюзивності та соціальної рівності в українському суспільстві».

Збалансована гендерна політика, забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків зараз створюють позитивний контекст у відносинах України з міжнародними партнерами. Продовження позитивних змін навіть на тлі війни та безпрецедентних викликів безпеки сприймається як маркер «вкоріненості європейських цінностей в українському суспільстві, зауважує Ірина Шум, відзначаючи, що «близькість української ментальності до Європи стала

для багатьох очевидною – на відміну від російської. В Німеччині зараз дедалі більше людей впізнають в українцях «своїх».

Водночас важливо виконувати взяті зобов'язання в гендерних питаннях, а також звертати увагу, аби в українських делегаціях завжди були гідно представлені жінки. Лілія Гончаревич наголошує, що «це – важливий меседж. На це звертають увагу наші партнери – у Канаді, Норвегії, Швеції. Є певна закономірність, що коли делегації з України очолюють жінки, вдається досягти кращого результату щодо обсягів та умов виділення допомоги. Важливо також збільшити кількість жінок у профільних комітетах парламентів із зовнішніх справ, оборони та безпеки. Це також буде позитивно сприйнято нашими партнерами та сприятиме більш результативному законотворчому процесу і міжпарламентській співпраці. Наразі Комітет з питань оборони та зовнішніх справ у парламенті Норвегії очолює жінка – Іне Марі Еріксен Сорейде, колишня міністерка оборони і закордонних справ. Тут [у Норвегії] завжди звертають увагу на те, наскільки жінки залучені до прийняття рішень на найвищому рівні».

Те саме стосується й організації міжнародних конференцій високого рівня, коли на деякі панелі Україна інколи несвідомо запрошує тільки чоловіків. Це привертає увагу міжнародних партнерів і негативно впливає на імідж України.

Як запорука успішної європейської та євроатлантичної інтеграції України

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України є «одним із основних пріоритетних напрямів державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції», відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО⁸⁴.

«Прогрес України в питаннях гендерної рівності за останні роки, в т.ч. у секторі безпеки та оборони, завжди був одним із яскравих аргументів на користь того, що ми є прогресивною демократичною країною, яка може бути рівним партнером західних демократій. Наші досягнення у сфері гендерної рівності завжди йшли нам на користь. Йдеться не лише про збільшення кількості жінок у владі. Важливими є системні зміни, які дозволяють забезпечити рівність прав і можливостей у різних сферах», – коментує заступниця керівника Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Дарія Гайдай.

Якщо у сфері європейської інтеграції жінки традиційно представлені на високому рівні, розширення присутності жінок у сфері безпеки та оборони – досягнення

⁸¹ Husband and Wife Team Form a Diplomatic Duo. SWI, 4 July 2009, <http://www.swissinfo.ch/eng/husband-and-wife-team-form-a-diplomatic-duo/7484880>

⁸² Married couple share German ambassador role, The Jakarta post, 9 June 2020, <https://www.thejakartapost.com/news/2020/06/09/married-couple-share-german-ambassador-role.html>

⁸³ Зеленський анонсував відкриття посольств України у десяти країнах Африки. <https://www.unian.ua/politics/zeleniyskiy-anonsuvav-vidkrittya-posolstv-ukrajini-u-desyatoch-krajinah-afriki-12087963.html>

⁸⁴ Гендерна політика в нормативно-правових документах. Під заг. редакцією К. Левченко, 2020. - с. 112. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/02.2021/genderna-polityka.pdf>

лише останніх років. «Коли більше жінок займаються тематикою НАТО, коли з'являється більше жінок у профільних комітетах ВРУ, на керівних посадах у міністерстві оборони, це позитивно відображається на нашому діалозі з НАТО», – відзначає Гайдай. Глава Місії України при НАТО Наталія Галібаренко теж зазначає, що «для трансатлантичних колег широка представленість жінок на керівних посадах є свідченням цивілізованості, доказом того, що ми відходимо від «совка», від радянщини. Це показник сучасного погляду на світ, де всі люди мають рівні можливості».

До того ж, це відповідає сучасним підходам всередині Північноатлантичного альянсу. Експерти одностайні в тому, що після Є. Столтенберга вперше за понад 70 років з високою ймовірністю Альянс може очолити жінка, не виключено, що з регіону Східної Європи⁸⁵. Все це робить розширення представленості жінок у сферах зовнішньої політики та політики безпеки прямою інвестицією у європейське та євроатлантичне майбутнє України.

Як інструмент «воєнної» дипломатії і відновлення справедливості

Повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України актуалізувало виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», яка була ухвалена у 2000 році, за часів українського членства у РБ ООН. Україна успішно виконала два Національних плани дій (НПД). Наразі оновлюється НПД на період до 2025 року, затверджений Урядом у жовтні 2020 року.

Водночас посилена міжнародна увага до України через збройну агресію Росії дає можливість показати світу приклад у захисті принципів гендерної рівності. Як зазначає Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця, який також є членом бюро Виконавчої ради ООН-Жінки⁸⁶, «Україна продовжує впроваджувати феміністичні підходи у зовнішній політиці і захищати права жінок, навіть в умовах збройного нападу Росії, який має відверто колоніальні, патріархальні і сексистські основи. Росія використовує сексуальне насильство у його крайніх формах як інструмент війни»⁸⁷. Відтак Україна має об'єднати навколо себе країни із феміністичною зовнішньою політикою, аби забезпечити захист прав жінок і дівчат в умовах

війни, ініціювати розслідування випадків сексуального та гендерно обумовленого насильства і притягнути винних до відповідальності.

Крім того, працюючи над створенням Міжнародного трибуналу з розслідування воєнних злочинів російської агресії, важливо говорити про ширшу рамку для майбутнього розгляду чеченського, грузинського та сирийського кейсів, для яких Україна може створити прецедент.

Ще одним важливим завданням української дипломатії на наступні роки стане робота з міжнародними партнерами щодо реабілітації і надання психологічної допомоги жертвам насильства (чоловіків, жінок, LGBTQIA+ спільноти), подолання посттравматичного стресового розладу та повернення до України дітей, незаконно депортованих до Росії з окупованих територій. Кожен із цих напрямів вимагатиме підвищення гендерних компетенцій дипломатів і поглиблення партнерств з країнами, що реалізують феміністичну зовнішню політику.

Як необхідна умова залучення міжнародної допомоги розвитку та післявоєнного відновлення України

Продовження системних змін та гендерний мейнстрімінг важливі і для залучення міжнародної допомоги в контексті післявоєнного відновлення України.

Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко відзначає, що попри воєнні дії, урядова стратегія залучення гендерної перспективи до всіх інституційних політик та зусилля щодо виконання міжнародних зобов'язань України у цій сфері тривають.

У червні 2022 року ратифіковано Стамбульську Конвенцію. Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки передбачено продовження гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі на державному та місцевому рівні. Оскільки в умовах війни гостро постає проблема працевлаштування та зайнятості жінок, Міністерство економіки підготувало проєкт Національної стратегії щодо зменшення гендерного розриву в оплаті праці, яка враховує нові виклики. В межах виконання зобов'язань за міжнародною ініціативою «Партнерство Біарріц» Міністерство освіти розробило Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, яка затверджена 20 грудня 2022 р. Продовжується реалізація ініціативи зі створення «безбар'єрного» простору. Все це дозволяє не тільки проводити важливі внутрішні реформи, але і комунікувати ці досягнення назовні, «полегшуючи» роботу українській дипломатії в отриманні допомоги розвитку.

Левченко наголошує, що «гендерні аспекти слід враховувати з самого початку планування відновлення, щоб гарантувати, що всі стратегії, програми та проєкти

⁸⁵ NATO Seeks New Chief and Women Top Candidates' List, France 24, 10 February 2022. <https://www.france24.com/en/live-news/20220210-nato-seeks-new-chief-and-women-top-candidates-list>

⁸⁶ Україну обрано до складу Виконавчої ради ООН-Жінки на 2022-2024 роки, МЗС України, 20 квітня 2021 р. <https://mfa.gov.ua/news/ukrayinu-obrano-do-skladu-vikonavchoyi-radi-onn-zhinki-na-2022-2024-roki?fbclid=IwAR1kco4lokCW0PArSMLF7pr62Ggyj10orep022MMDVHfiuACuxgkLWHwnng>

⁸⁷ Сергій Кислиця. Online discussion "Responding to the Invasion of Ukraine: The Impact of Feminist Foreign Policies", 26.04.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=q-9SkQ6J9W8>

задовольняють потреби жінок і чоловіків щодо повного залучення, участі і представництва, а всі ресурси будуть розподілені справедливим чином». З цією метою, зокрема, була створена експертна група «Гендерна рівність», члени якої долучилися до роботи усіх 24 робочих груп, що діють при Національній раді з відновлення України від наслідків війни та охоплюють всі сфери, пов'язані з післявоєнним відновленням та розвитком України.

Узгодження з міжнародними партнерами проєктів міжнародної допомоги розвитку і політик з післявоєнного відновлення країни – важлива задача дипломатії. Яскравий приклад цього – формування Плану відновлення України, який був презентований на Міжнародній конференції з питань відновлення України⁸⁸ у липні 2022 року у м. Луганно. За словами Дарії Гайдай, «був підготовлений величезний документ, у якому спочатку не було саме цього гендерного компонента – і це було одразу помічено нашими партнерами. Тепер до принципів відновлення України включено також і принцип гендерної рівності та інклюзії. Сьогодні вимоги щодо принципу гендерної рівності є всюди».

У цьому сенсі затвердження у серпні 2022 року Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року⁸⁹ стало важливим кроком. «У Стратегії були дуже зацікавлені не тільки Уряд, громадські організації, але й наші міжнародні партнери і партнери з розвитку, – говорить Катерина Левченко. – У них часто виникало питання – ми фінансуємо енергетику, а які гендерні проблеми там? Ми фінансуємо екологію, а на що нам спиратися, як нам виокремити гендерні питання в цій сфері? Були окремі дослідження, але цілісної державної політики в цій сфері не було. Цей документ був підготовлений саме з розумінням того, що він дуже корисний і для нас, і для наших партнерів з розвитку. Особливо сьогодні, в контексті питань відновлення України».

Очевидно, що післявоєнне відновлення – це не лише можливість побудувати якісно іншу країну, але і шанс для запровадження міжнародних стандартів у внутрішніх процесах.

Як елемент «м'якої» сили України: модель успішної трансформації для інших країн

Хоча Україна сама ще перебуває у процесі розбудови інституційних спроможностей, позитивний досвід і вже

досягнуті результати у сфері гендерної політики дозволяють Києву ділитись кращими практиками з тими партнерами, які лише починають свій шлях.

«Нам є, чим ділитись, – впевнена Катерина Левченко, яка є заступницею голови Комісії з питань гендерної рівності Ради Європи. – РЄ – це хороший майданчик, на якому можна обмінюватись інформацією, досвідом, налагоджувати співпрацю. Нещодавно до нас звернулись чеські колеги з проханням поділитись досвідом процесу ратифікації Стамбульської конвенції. Для мене це – показник того, що інші країни визнають досягнення України у цій сфері».

До того ж, експерти відзначають, що Україна вигідно відрізняється від інших країн регіону передовими практиками у сфері гендерної політики, «фемінізації» зовнішньої політики та захисту прав маргіналізованих спільнот. Це надає Україні не лише моральне право, але і конкретні механізми просувати свою «м'яку» силу через інструменти феміністичної зовнішньої політики.

Як інструмент nation-branding: Україна як лідер вільного світу

У ширшому розумінні запровадження підходів феміністичної зовнішньої політики дозволяє Україні максимально використати свій потенціал лідера вільного світу, який країна здобула у протистоянні російській агресії.

Дослідниця фемінізму та активістка Оксана Потапова слушно відзначає, що ідеї фемінізму у зовнішній політиці слід розглядати не лише як рівні можливості для жінок і чоловіків, а і як боротьбу з системними нерівностями, несправедливим розподілом сили та будь-якою дискримінацією⁹⁰. Таким чином, коли Україна бореться з імперськими амбіціями Росії, закликає весь світ протистояти російській агресії, адвокатує за позбавлення Росії місця постійного члена РБ ООН або захищає права корінних народів, вона у певному сенсі вже проводить феміністичну зовнішню політику. Адже саме у створенні і захисті моделі ліберального, демократичного, інклюзивного суспільства – головна трансформативна (феміністична) сила Української держави.

На думку експертів, це є тим ключовим меседжем, який українським дипломатам варто доносити з майданчиків ООН, ОБСЄ, Ради Європи, ЄС та інших багатосторонніх платформ.

З одного боку, це створює додатковий аргумент, аби об'єднати навколо себе інші держави демократичного світу, які вже практикують феміністичну зовнішню

⁸⁸ Міжнародній конференції з питань відновлення України, 4-5 липня 2022, <https://ua.urc2022.com/>

⁸⁹ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, Кабінет Міністрів України, 12 серпня 2022 року, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-derzhavnoi-stratehii-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-752-120822>

⁹⁰ Оксана Потапова. Online discussion "Responding to the Invasion of Ukraine: The Impact of Feminist Foreign Policies", 26.04.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=q-9SkQ6J9W8>

політику і які є важливими партнерами України у стримуванні російської агресії – такі як Канада, Швеція, Німеччина, Велика Британія, країни Балтії.

З іншого боку, Україні варто чіткіше артикулювати свою позицію у питаннях захисту прав жінок в інших країнах – Афганістані, Ірані тощо. Враховуючи наміри створення Українського агентства міжнародної допомоги, яке покликане «розширити географію впливу та сформулювати нові лінії співпраці з партнерами»⁹¹ у регіоні Глобального Півдня, варто від самого початку чітко визначити критерії надання такої допомоги розвитку, у т.ч. і у сфері захисту прав людини, зокрема жінок.

Війна допомогла повністю змінити сприйняття України та українців у світі. Серед іншого вона дозволила нарешті позбутися радянської патріархальної спадщини, яка досі розглядала роль жінки у сумнозвісному трикутнику *Kinder, Küche, Kirche*⁹². Нова роль жінки в

українському суспільстві – військової, дипломатки, волонтерки, експертки, підприємниці – великою мірою призвела і до переоцінки сприйняття України на міжнародній арені.

«Нас не сприймають як слабких, нас сприймають як жінок, які вміють боротися за свої права, для яких свобода і справедливість – це важливо. Як і для самої України, – ділиться Ірина Шум. – Загалом Україна як країна виглядає дуже фемінною. У Німеччині зараз дуже багато жінок, які змінюють сприйняття біженців, сприйняття українців. Вони реєструються тут приватними підприємницями і чітко комунікують, що вони не хочуть просто тут жити. Вони хочуть а) не бути тягарем для німецької соціальної системи і б) допомогти Україні, заробляючи тут кошти. Це дуже гідне обличчя України, і це обличчя – жіноче».

Задача феміністичної зовнішньої політики України – показати це обличчя світу.

⁹¹ Україна ініціює створення агентства міжнародної допомоги – Президент під час зустрічі з українськими дипломатами. - Офіс Президента, 23 грудня 2022 р. <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-iniciyuje-stvorennya-agentstva-mizhnarodnoyi-dopomo-80053>

⁹² (нім.) "Дитина – кухня – церква" – усталений вислів, що описує основні історичні уявлення про соціальну роль жінки в консервативній системі цінностей. Вираз мав на увазі обмеження ролі жінки лише трьома сферами: вихованням дітей, готуванням їжі та відвідуванням церкви.

5

РЕКОМЕНДАЦІЇ: ЩО УКРАЇНІ ВАРТО ВРАХУВАТИ?

На сьогодні питання феміністичної зовнішньої політики є важливими для України на двох рівнях: внутрішніх процесів та взаємодії з міжнародними партнерами.

З огляду на це, можна виділити наступні рекомендації:

5.1 НА РІВНІ ВНУТРІШНІХ ПРОЦЕСІВ

1. Продовжувати започатковані реформи і гендерний мейнстрімінг у політиці МЗС; забезпечити розбудову інституційних спроможностей і практичну реалізацію вже затверджених стратегічних документів у цьому напрямі; підвищити прозорість та підзвітність цих процесів;
2. Забезпечити реалізацію оголошених ініціатив, зокрема, діяльність Клубу жінок-дипломаток та інституту менторства для молодих колег; сприяти розбудові горизонтальних зв'язків між жінками-дипломатками, запровадити програму з розвитку жіночого лідерства;
3. Регулярно проводити кампанії та тренінги з питань підвищення обізнаності щодо гендерних питань, найкращих практик та основ феміністичної зовнішньої політики для співробітників міністерства всіх рівнів;
4. Вивчити питання квотування на дипломатичній службі у прив'язці не лише до рівня займаних посад, але і тематичних та географічних напрямів (зокрема, сприяти збільшенню жінок на керівних посадах, у т.ч. у «складних» країнах відрядження, на посадах радників-посланників та радників з політичних питань);
5. Провести гендерну оцінку навчальних програм Дипломатичної академії України ім. Геннадія Удовенка, продовжити практику тематичних семінарів з підвищення гендерних компетенцій для всіх дипломатів;
6. Провести новий гендерний аудит спільно з ООН-Жінки у 2024 році;
7. Створити сприятливі умови для дипломатичних родин. Заохочувати практику призначень подружжя дипломатів до однієї закордонної дипломатичної установи на час довгострокового відрядження за умови відсутності конфлікту інтересів; розглянути можливість запровадження практики «спільної»

посади для подружжя дипломатів, насамперед у посольствах з обмеженими ресурсами та невеликим дипломатичним складом;

8. Розглянути можливість створення незалежної зовнішньої комісії для розслідування випадків порушення принципу гендерної рівності, яка працювала б на постійній основі у рамках МЗС;
9. Посилити співпрацю з громадянським суспільством та незалежними експертами для вивчення кращих практик гендерної політики та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків на дипломатичній службі.

5.2 НА РІВНІ ВЗАЄМОДІЇ З МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРАМИ

1. Враховуючи сучасні світові тренди та пріоритетні питання, які стоять перед українською дипломатією, розглянути доцільність оголошення феміністичної зовнішньої політики України як такої, що надає великої уваги питанням захисту прав людини, інклюзії, гендерної рівності, протидії сексуальному та гендерно зумовленому насильству, захисту прав маргіналізованих груп, боротьбі з системними нерівностями та трансформативній силі дипломатії;
2. Забезпечити включення принципу гендерної рівності та інклюзії у програми післявоєнного відновлення України та отримання допомоги розвитку;
3. Актуалізувати питання захисту прав жінок, чоловіків та LGBTQIA+ спільноти в умовах збройного конфлікту, використовуючи майданчики багатосторонньої дипломатії. Враховувати питання феміністичного порядку денного при формуванні тематик міжнародних заходів та порядку денного українських представництв при міжнародних організаціях;
4. Враховувати фактор гендерної рівності та захисту прав жінок у разі надання Україною допомоги розвитку третім країнам;
5. З огляду на міжнародний імідж України як країни, що бореться за демократичні цінності та свободи, сформулювати та чіткіше артикулювати позицію України щодо захисту прав жінок в Ірані, Афганістані та інших випадках брутального порушення прав людини, зокрема маргіналізованих груп суспільства (з урахуванням наявних обмежень та стратегічних інтересів України);

6. Враховувати контекст феміністичної зовнішньої політики при розбудові двосторонніх відносин з країнами, які вже оголосили феміністичну політику або запроваджують відповідні принципи, зокрема при призначенні послів, формуванні делегацій високого рівня, міжпарламентських груп дружби тощо;
7. Позиціонувати Україну як країну, яка вже досягла успіхів у сфері гендерної політики та готова ділитись своїм досвідом з іншими країнами (наприклад, щодо ратифікації Стамбульської конвенції, розробки стратегічних документів у сфері гендерної політики тощо);
8. Використовувати елементи феміністичного дискурсу для комунікацій з міжнародними партнерами, публічної дипломатії та іміджевої політики. Зокрема, сприяти формуванню позитивного іміджу України як країни сильних успішних жінок в армії, дипломатії, політиці, громадянському суспільстві, підприємстві тощо.
9. Забезпечити дотримання принципу гендерного балансу при формуванні складу українських делегацій, при організації міжнародних конференцій, експертних панелей, робочих груп і комісій.

Додаток 1

ПЕРЕЛІК РЕСПОНДЕНТОК, З ЯКИМИ БУЛИ ПРОВЕДЕНІ ІНТЕРВ'Ю У РАМКАХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Катерина Білотіл – перша секретарка, керівниця культурно-інформаційного центру Посольства України в Бельгії, раніше – друга секретарка Департаменту публічної дипломатії МЗС (7 років на дипломатичній службі)

Дарія Гайдай – заступниця керівника Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Голови урядової Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків Ольги Стефанішиної

Наталія Галібаренко – Надзвичайний і Повноважний посол, Глава Місії України при НАТО (з 2021 р.), Посол України у Сполученому Королівстві (2015-2020 рр.), перша заступниця Міністра закордонних справ (2014-2015 рр.) (22 роки на дипломатичній службі)

Лілія Гончаревич – Тимчасова повірена у справах України у Норвегії, раніше – два відрядження до Швеції та робота на різних посадах у центральному апараті МЗС (15 років на дипломатичній службі)

Катерина Левченко – Урядова уповноважена з питань гендерної політики, з 2020 року – заступниця голови Комісії з гендерної рівності Ради Європи

Наталія Лопатіна – Радник-посланник першого класу, радниця-посланниця Посольства України у Турецькій Республіці (2018-2022 рр.), раніше – робота на керівних посадах в Адміністрації Президента України (2015-2018 рр.), Політичному департаменті МЗС, а також у довготермінових відрядженнях до Італії та Австралії (21 рік на дипломатичній службі)

Ірина Шум – Генеральний консул України в Дюссельдорфі (з 2021 р.), консул Генерального консульства у Мюнхені (2018-2021 рр.) (12 років на дипломатичній службі)

АВТОРИ

Євгенія Габер, к. політ. н. старша аналітикиня
Атлантичної ради

Ганна Шелест, к. політ. н. директорка Програми безпекових студій, Рада зовнішньої політики “Українська призма”, головна редакторка журналу UA: Ukraine Analytica

ВИХІДНІ ДАНІ

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
04070 Україна, Київ, Борисоглібська 15А

Відповідальний за друк:
Фелікс Хетт | Директор, ФФЕ Київ
Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031
<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:
mail@fes.kiev.ua

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

ПРЕДСТАВНИЦТВО ФОНДУ ІМ. ФРІДРІХА ЕБЕРТА В УКРАЇНІ

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів, що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства

права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

ЧИ ГОТОВА УКРАЇНА ДО ФЕМІНІСТИЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ?

В Україні зберігається доволі обмежене розуміння феміністичної зовнішньої політики, що переважно зводиться до питання гендерної рівності на дипломатичній службі

Для України є важливим вивчення досвіду європейських партнерів, які вже запровадили феміністичні підходи до зовнішньої політики

Гендерно збалансована та антидискримінаційна політика у різних сферах стане однією з передумов співпраці з міжнародними партнерами в контексті післявоєнної відбудови України, просування іміджу України та як інструмент «воєнної» дипломатії і відновлення справедливості